

LIITTO

Jumala tahtoo johdattaa ihmiset yhteiseen elämään kanssaan. Tätä pelastusopin kannalta perustavaa ajatusta ilmaisee liiton teema. Vanhassa testamentissa se hallitsee kaikkea uskonnollista ajattelua, mutta sen nähdään syvenevän ajan myötä. Uudessa testamentissa se saavuttaa vertaansa vailla olevan täyteyden, sillä sen sisältönä on nyt koko Jeesuksen Kristuksen salaisuus.

Ennen kuin liitto (berit) koskee ihmisten suhdetta Jumalaan, se kuuluu ihmisten sosiaaliseen ja oikeudelliseen kokemukseen. Ihmiset sitoutuvat toisiinsa sopimuksilla, joihin liittyy useimmiten molemminpuolisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Tasavertaisten ryhmien tai yksilöiden sopimukset, joilla nämä tahtovat auttaa toisiaan, ovat rauhanliittoja (1. Moos. 14:13, 21 ff.; 1. Moos. 21:22 ff.; 1. Moos. 26:28; 1. Moos. 31:44 ff.; 1. Kun. 5:26; 1. Kun. 15:19), veljien välisiä liittoja (Aam. 1:9), ystävyyssopimuksia (1. Sam. 23:18), ja myös avioliitto on sellainen (Mal. 2:14). Epätasavertaisissa sopimuksissa voimakas lupaa suojella heikkoa, kun taas heikko sitoutuu palvelemaan häntä. Muinaisessa Lähi-idässä tällaiset vasallisopimukset olivat yleisiä, ja Raamatun historia tarjoaa niistä useita esimerkkejä (Joos. 9:11–15; 1. Sam. 11:1; 2. Sam. 3:12 ff.). Näissä tapauksissa alemmassa asemassa oleva voi pyytää liittoa, mutta voimakas myöntää sen oman mielensä mukaan ja sanelee sen ehdot (vrt. Hes. 17:13 f.). Sopimus solmitaan vakiintuneen rituaalin mukaisesti. Osapuolet sitoutuvat valalla. Eläimiä halkaistaan kahtia ja puolikkaiden välistä kuljetaan lausuen kirouksia mahdollisia sopimuksen rikkojia vastaan (vrt. Jer. 34:18). Lopuksi pystytetään muistomerkki: istutetaan puu tai pystytetään kivi, jotka ovat siitä lähtien sopimuksen todistajia (1. Moos. 21:33; 1. Moos. 31:48 ff.). Tämän perustavan kokemuksen pohjalta Israel on käsittänyt suhteensa Jumalaan.

VT

1. Siinain liitto. Liiton teema ei tullut Vanhaan testamenttiin (VT) vasta myöhään: se on kaiken uskonnollisen ajattelun lähtökohtana ja erottaa sen ympäröivistä uskonnoista, jotka suuntautuvat luonnon jumaluuksiin. Siinailla vapautettu kansa astui liittoon Jahven kanssa, ja näin Jahven palvonnasta tuli sen kansallinen uskonto. Kyseessä ei tietenkään ole tasavertaisten osapuolten sopimus, vaan vasallisopimusten kaltainen liitto: Jahve päättää täydessä vapaudessaan suoda liittonsa Israelille ja sanelee sen ehdot. Vertailua ei kuitenkaan pidä viedä liian pitkälle, sillä Siinain liitto on Jumalan osallisuuden vuoksi omaa luokkaansa: se paljastaa heti pelastussuunnitelman olennaisen piirteen.

1. Liitto Jumalan suunnitelmassa. — Jo palavan pensaan näyssä Jahve ilmoitti Moosekselle sekä nimensä että Israelia koskevan suunnitelmansa: hän tahtoo vapauttaa Israelin Egyptistä ja asettaa sen Kanaanin maahan (2. Moos. 3:7–10, 16 f.), sillä Israel on ”hänen kansansa” (2. Moos. 3:10), ja hän tahtoo antaa sille sen isille luvatus maan (vrt. 1. Moos. 12:7; 1. Moos. 13:15). Tämä edellyttää jo, että Israel on Jumalan valinnan kohde ja lupauksen haltija. Eksodus vahvistaa sitten Horebilla annetun ilmoituksen: vapauttaessaan kansansa todella Jumala osoittaa olevansa Herra ja kykenevänsä toteuttamaan tahtonsa; siksi vapautettu kansa vastaa tapahtumaan uskolla (2. Moos. 14:31). Kun tämä on käynyt selväksi, Jumala voi nyt ilmoittaa liittoa koskevan suunnitelmansa: ”Jos kuulette minun ääntäni ja pidätte liittoni, te olette minun omaisuuskansani kaikkien kansojen joukossa. Sillä koko maa on minun, mutta teistä tulee minulle pappien valtakunta ja pyhitetty kansa” (2. Moos. 19:5 f.). Nämä sanat korostavat Jumalan valinnan lahjanluonteisuutta: Jumala valitsi Israelin ilman sen omia ansioita (5. Moos. 9:4 ff.), koska hän rakastaa sitä ja tahtoo pitää sen isille vannomansa valan (5. Moos. 7:6 ff.). Erotettuaan Israelin pakanakansoista hän varaa sen yksin itselleen: Israel on oleva hänen kansansa, palveleva häntä jumalanpalveluksellaan ja tuleva hänen valtakunnakseen. Vastavuoroisesti Jahve lupaa sille apunsa ja suojeluksensa: eikö hän jo eksoduksen aikana ”kantanut sitä korppikotkan siivillä ja tuonut sitä luokseen” (2. Moos. 19:4)? Nyt hän uudistaa sille tulevaisuutta varten lupauksensa: Jahven enkeli kulkee sen edellä helpottaakseen luvatus maan valloitusta; siellä Jumala täyttää sen siunauksillaan ja takaa sille elämän ja rauhan (2. Moos. 23:20–33). Liitto on ratkaiseva hetki Jumalan suunnitelmassa ja ohjaa siten sen koko myöhempää toteutumista, vaikka kaikkia yksityiskohtia ei alussa vielä ilmoiteta.

2. Liiton ehdot. — Suodessaan Israelille liittonsa ja antaessaan sille lupauksia Jumala asettaa sille myös ehdot, joita sen on uskollisesti noudatettava. Mooseksen kirjoihin lomittuvat kertomukset esittävät useita muotoiluja näistä sopimukseen kuuluvista ehdoista, jotka muodostavat lain. Ensimmäinen koskee yksin Jahven palvontaa ja epäjumalanpalveluksen kieltoa (2. Moos. 20:3 ff.; 5. Moos. 5:7 ff.). Tästä seuraa välittömästi kaikenlaisten sovitte-lujen ja liittojen torjuminen pakanakansojen kanssa (vrt. 2. Moos. 23:24; 2. Moos. 34:12–16). Tästä seuraa myös, että Israelin on hyväksyttävä kaikki Jumalan määräykset, jotka ympäröivät sen koko elämää, niin poliittista kuin uskonnollistakin, tiheällä säädösten verkolla: ”Mooses esitti kaiken, mitä Jahve oli hänelle määrännyt. Silloin koko kansa vastasi: Kaiken, mitä Jahve on sanonut, me täytämme” (2. Moos. 19:7 f.). Tämä on juhlallinen sitoumus, jonka noudattamisesta Israelin historiallinen kohtalo on vastedes riippuvainen. Jahven kansa on tienhaarassa. Jos se tottelee, Jumalan siunaukset on sille taattu; jos se peruu sanansa, se saattaa itse itsensä kirousten alaiseksi (vrt. 2. Moos. 23:20–33; 5. Moos. 28; 3. Moos. 26).

3. Liiton solmiminen. — Toisen Mooseksen kirjan monisäikeinen kertomus välittää kaksi erilaista liiton solmimisen rituaalia. Ensimmäisessä Mooses, Aaron ja Israelin vanhimmat nauttivat pyhän aterian Jahven läsnä ollessa ja katselevat häntä (2. Moos. 24:1, 9 ff.). Toinen näyttää toistavan pohjoisissa pyhäköissä säilyneen liturgisen tradition. Mooses pystyttää kaksitoista muistokiveä kahtatoista heimoa varten ja alttarin uhria varten. Hän toimittaa uhreja, vuodattaa osan verestä alttarille ja vihmoo sitä kansan päälle osoittaakseen Jahven ja Israelin välille syntyvää yhteyttä. Silloin kansa sitoutuu juhlallisesti noudattamaan liiton ehtoja (2. Moos. 24:3–8). Liiton verellä on tässä rituaalissa olennainen tehtävä.

Kun sopimus on solmittu, erilaiset esineet pitävät sen muiston elävänä ja todistavat tuleville vuosisadoille Israelin alkuperäisestä sitoumuksesta. Liitonarkki on lipas, johon ”todistuksen taulut” (toisin sanoen lain taulut) on talletettu; se on liiton muistomerkki ja Jumalan läsnäolon merkki Israelissa (2. Moos. 25:10–22; 4. Moos. 10:33–36). Telttä, johon se on sijoitettu ja joka ennakoii tulevaa temppeliä, on Jahven ja hänen kansansa kohtaauspaikka (2. Moos. 33:7–11). Liitonarkki ja kohtaamisteltta osoittavat keskeisen jumalanpalveluspaikan, jossa heimojen liitto tuo Jahvelle hänen valitsemansa kansan virallisen kunnianosoituksen, vaikka muitakin jumalanpalveluspaikkoja on. Näin ilmenee Israelin jumalanpalveluksen pysyvä yhteys kansakunnan perustaneeseen alkutapahtumaan, Siinain liittoon. Tämä yhteys antaa Israelin rituaaleille niiden erityisen merkityksen niissä havaittavista lainoista huolimatta, samoin kuin koko lailla on merkityksensä vain sen liiton yhteydessä, jonka ehdot se ilmaisee.

4. Siinain liiton merkitys ja rajat. — Siinain liitto paljasti lopullisella tavalla pelastussuunnitelman olennaisen piirteen: Jumala tahtoo liittää ihmiset itseensä tekemällä heistä hänen palvelukseensa omistautuneen jumalanpalvelusyhteisön, jota hänen lakinsa ohjaa ja jolle hänen lupauksensa on uskottu. Uusi testamentti (UT) toteuttaa tämän Jumalan suunnitelman täyteydessään. Siinailla toteutuminen alkaa, mutta jää monessa suhteessa monitulkintaiseksi ja epätäydelliseksi. Vaikka liitto on Jumalan Israelille antama vapaa lahja (toisin sanoen armo), sen sopimusmuoto näyttää sitovan pelastussuunnitelman Israelin historialliseen kohtaloon ja voi saada pelastuksen näyttämään inhimillisen uskollisuuden palkalta. Lisäksi sen rajoittuminen yhteen kansaan sopii huonosti yhteen Jumalan suunnitelman yleismaailmallisuuden kanssa, joka muualla ilmaistaan niin selvästi. Jumalan lupauksen ajallinen kohde (Israelin maallinen onni) voi lopulta myös peittää näkyvistä liiton uskonnollisen päämäärän: Jumalan kuninkuuden perustamisen Israelissa ja Israelin kautta koko maan päällä. Näistä rajoista huolimatta Siinain liitto ohjaa Israelin elämän jatkoa ja ilmoituksen myöhempää kehitystä.

2. Liitto Israelin elämässä ja ajattelussa. 1. Liiton uudistamiset. — Olisi varomatonta väittää, että liitto uudistettiin vuosittain Israelin jumalanpalveluksessa. Viides Mooseksen kirja säilyttää kuitenkin katkelmia liturgiasta, joka edellyttää tällaista uudistamista: siihen kuuluvat rituaalisten kiirousten lausuminen (5. Moos. 27:2–26) ja lain juhlallinen lukeminen (5. Moos. 31:9–13, 24–27; 5. Moos. 32:45 ff.). Viimeksi mainittu on kuitenkin määrätty tapahtumaan vain seitsemän vuoden välein (5. Moos. 31:10), eikä sen toteutumista varhaisina aikoina voida todentaa. Sen sijaan liiton tosiasiallinen uudistaminen voidaan havaita eräissä historian ratkaisevissa käännteissä. Joosua uudistaa liiton Sikemissä, ja kansa vahvistaa uudelleen sitoutumisensa Jahveen (Joos. 8:30–35; Joos. 24:1–28). Daavidin Israelin vanhimpien kanssa tekemää sopimusta (2. Sam. 5:3) seuraa Jumalan lupaus: Jahve tekee liiton Daavidin ja hänen dynastiansa kanssa (Ps. 89:4, 20–38; vrt. 2. Sam. 7:8–16; 2. Sam. 23:5), sillä ehdolla, että Siinain liittoa noudatetaan uskollisesti (Ps. 89:31–33; Ps. 132:12; vrt. 2. Sam. 7:14). Salomon rukous ja siunaus temppelin vihkiäisissä liittyvät sekä tähän Daavidin kanssa tehtyyn liittoon että Siinain liittoon, jonka muistoa temppeli säilyttää (1. Kun. 8:14–29, 52–61). Liitto uudistetaan samoin Joasin aikana (2. Kun. 11:17) ja erityisesti Josian aikana, jolloin noudatetaan Viidennen Mooseksen kirjan mukaista toimitusta (2. Kun. 23:1–3; vrt. 2. Moos. 24:3–8). Esran toimittama lain juhlallinen lukeminen tapahtuu hyvin samankaltaisessa yhteydessä (Neh. 8). Ajatus liitosta pysyy näin kaikkien uskonnollisten uudistusten johtavana perustana.

2. Profeettojen pohdinta. — Profeettojen sanoma viittaa liittoon jatkuvasti. Kun he yksimielisesti tuomitsevat Israelin uskottomuuden Jumalaansa kohtaan ja ilmoittavat syntistä kansaa uhkaavista onnettomuuksista, he tekevät sen Siinain sopimuksen, sen vaatimusten ja siihen liitettyjen kiirousten perusteella. Pitääkseen liittoa koskevan opetuksen elävänä aikalaistensa mielessä profeetat tuovat kuitenkin esiin uusia puolia, jotka sisältyivät vanhaan traditioon vasta mahdollisuuksina. Alun perin liitto näyttäytyi ennen kaikkea oikeudellisena sopimuksena Jahven ja hänen kansansa välillä. Profeetat antavat sille tunnepitoisia sävyjä etsimällä inhimillisestä kokemuksesta uusia vertauskuvia Jumalan ja hänen kansansa keskinäisen suhteen selittämiseksi. Israel on lauma ja Jahve paimen. Israel on viinitarha ja Jahve viinitarhuri. Israel on poika ja Jahve Isä. Israel on morsian ja Jahve sulhanen. Nämä kuvat, varsinkin viimeinen, osoittavat Siinain liiton olevan rakkauden asia (vrt. Hes. 16:6–14): Jumalan aloitteellista ja lahjaksi annettua rakkautta, joka kutsuu vastaukseen kuuliaisuutena ilmenevää rakkautta. Viidennen Mooseksen kirjan hengellisyys kokoaa tämän syventymisen hedelmän: se muistuttaa lakkaamatta liiton vaatimuksista, lupauksista ja uhkauksista korostaakseen entistä selvemmin Jumalan rakkautta (5. Moos. 4:37; 5. Moos. 7:8; 5. Moos. 10:15), joka odottaa Israelin rakkautta (5. Moos. 6:5; 5. Moos. 10:12 f.; 5. Moos. 11:1). Tätä taustaa vasten erottuu tästä lähtien liiton perustava lause: ”Te olette minun kansani, ja minä olen teidän Jumalanne.” Luonnollisesti myös tässä Israelin

rakkauden Jumalaa kohtaan on ilmentävä kuuliaisuutena. Tässä suhteessa kansa joutuu tekemään ratkaisun, jossa se valitsee elämän ja kuoleman välillä (5. Moos. 30:15 ff.). Sekin on seurausta liitosta, johon kansa on astunut.

3. Pelastushistorian kokonaisuus. — Profeettojen julistuksen rinnalla pyhien historioitsijoiden pohdinta Israelin menneisyydestä lähtee liittoa koskevasta opetuksesta. Jo jahvistinen kirjoittaja yhdisti Siinain liiton Abrahamin kanssa aikaisemmin tehtyyn liittoon, johon ensimmäiset lupaukset kuuluvat (1. Moos. 13). Kuvatessaan Mooseksen ajasta Jerusalemin tuhoon ulottuvaa historiaa (Joosuan kirjasta Toiseen kuninkaiden kirjaan) deuteronomistisilla kirjanoppineilla ei ole muuta tarkoitusta kuin osoittaa tapahtumissa Siinain sopimuksen toteutuminen: Jahve on täyttänyt lupauksensa, mutta hänen kansansa uskottomuus on pakottanut hänet langettamaan sille myös ennalta ilmoitetut rangaistukset. Tässä on Samarian (2. Kun. 17:7–23) ja Jerusalemin (2. Kun. 23:26 f.) tuhon merkitys. Kun papillinen historioitsija pakkosiirtolaisuuden aikana kuvaa Jumalan suunnitelmaa luomisesta Mooseksen aikaan, Jumalan liitto toimii hänen esityksensä johtolankana: luomissuunnitelman ensimmäisen epäonnistumisen ja vedenpaisumuksen katastrofin jälkeen Nooan kanssa tehty liitto ulottuu koko maailmaan (1. Moos. 9:1–17); toisen epäonnistumisen ja Babelin hajaannuksen jälkeen Abrahamin kanssa tehty liitto rajaa Jumalan suunnitelman patriarkan jälkeläisiin (1. Moos. 17:1–14); Egyptin koettelemuksen jälkeen Siinain liitto valmistaa tulevaisuutta perustamalla Jumalan kansan. Näin Israel ymmärtää historiansa merkityksen suhteessa Siinain sopimukseen.

3. Kohti uutta liittoa. 1. Vanhan liiton rikkoutuminen. — Profeetat eivät ainoastaan syventäneet liittoa koskevaa oppia korostamalla Siinain sopimuksen seurauksia. Katsoessaan tulevaisuuteen he esittivät Jumalan kansan kohtalon kokonaisuudessaan: sen ympärille rakentuu draama. Israelin uskottomuuden tähden (Jer. 22:9) vanha sopimus on rikkoutunut (Jer. 31:32), kuin avioliitto, joka hajoaa puolison aviorikosten vuoksi (Hoos. 2:4; Hes. 16:15–43). Jumala ei tehnyt aloitetta tämän liiton rikkomiseksi, mutta hän tekee siitä johtopäätökset: Israel saa historiassaan kärsiä uskottomuutensa oikeudenmukaisen rangaistuksen. Tämä on sen kansallisten koettelemusten merkitys: Jerusalemin tuho, pakkosiirtolaisuus ja hajaannus.

2. Lupaus uudesta liitosta. — Kaikesta tästä huolimatta Jumalan ilmoittama liittosuunnitelma pysyy muuttumattomana (Jer. 31:33–35; Jer. 33:20–26). Aikojen lopulla solmitaan siis uusi liitto. Hoosea kuvaa sitä uutena kihlauksena: puolison osana ovat rakkaus, vanhurskaus, uskollisuus ja Jumalan tunteminen, ja rauha ihmisen ja koko luomakunnan välillä palautuu (Hoos. 2:20–24). Jeremia täsmentää, että silloin ihmissydämet muuttuvat, sillä Jumalan laki kirjoitetaan niihin (Jer. 31:33 f.; Jer. 32:37–41). Hesekiel ilmoittaa iankaikkisen liiton, rauhan liiton solmimisesta (Hes. 36:26). Se uudistaa Siinain liiton (Hes. 16:60) ja Daavidin liiton (Hes. 34:23 f.), ja siihen kuuluvat sydänten muuttuminen ja Jumalan Hengen lahja (Hes. 36:26 f.). Näin toteutuu jo muinoin hahmoteltu lupaus: ”Te olette minun kansani, ja minä olen teidän Jumalanne” (Jer. 31:33; Jer. 32:38; Hes. 36:28; Hes. 37:27).

Lohdutuksen Messiaassa tämä eskatologinen liitto saa jälleen Jahven ja uuden Jerusalemin häiden piirteet (Jes. 54): se on horjumaton liitto, kuten se, jonka Jahve vannoi Nooalle (Jes. 54:9 f.), ja siihen kuuluvat Daavidille luvut armonlahjat (Jes. 55:3). Sen toteuttaja on salaperäinen Palvelija, jonka Jahve asettaa ”kansan liitoksi ja kansojen valoksi” (Jes. 42:6; Jes. 49:6 ff.). Näin näköala avartuu suurenmoisesti. Liittosuunnitelma, joka hallitsee koko ihmiskunnan historiaa, saavuttaa huippunsa aikojen lopulla. Patriarkkojen, Mooseksen ja Daavidin liitoissa se ilmoitettiin epätäydellisesti; lopulta se toteutuu täydellisessä, samalla sisäisessä ja yleismaailmallisessa muodossa Jahven Palvelijan välityksellä. Israelin historia jatkuu tosin yhä. Siinain sopimuksen perusteella juutalaiset instituutiot kantavat pyhän liiton nimeä (Dan. 11:28 ff.). Tämä historia suuntautuu kuitenkin tosiasiaa tulevaisuuteen, uuteen liittoon, Uuteen testamenttiin.

Gr & PG

Katso myös: → Abraham II 1 — Aviorikos 2 — Ystävä i — Rakkaus I — Liitonarkki — benediction III 3, IV,a — circumcision AT z — Kommuunio AT 2 connaitre AT 3 — cite — Daavid 0.3 — deluge 1.3 — dessein-de-dieu AT I — election Époux/épouse eucharistie IVt V — fidelite — foi A’F I — heritage AT — Israel A’T I ; NT 2 joie AT II • libération/liberté II 2’ ~ ^ B — Avioliitto AT II 3 — mediateur — Muistaminen — Mooses 0.2.3 “ H®é t — Rauha I J.2, II 3 a — peche II .1 — Helluntai I , ■ 2 — Kansa A I r, II i ; B î ; Ç I — Hurskaus A’T 2 — Jumalan läsnäolo AT I, III 2 ~ Rédemption A’T — Uhri AT III i’; NT i — Veri — serviteur-de-dieu I, II 2 — unite II — verite AT i.z — vocation II